

VEVERSKÁ BÍTÝŠKA ve vzpomínkách pamětníků

Městys Veverská Bítýška - Zpravodaj 02/2018 - příloha

zpracovala Ilona Coufalová - kronikář městyse (ilona.coufalova@atlas.cz)

Paměti pana Josefa Kladivy (pokračování ze Zpravodaje 10/2017)

Zdroj: Pavel Janšta, vnuk pana Kladivy

Zpracovala: Ilona Coufalová, kronikářka

11. června 1908

V 7 hod. večer přijel brněnský pan biskup Dr. Huin, hrabě.

Byl slavnostně uvítán. Druhého dne byla návštěva kostela a sv. biřmování, kterého jsem se ještě jako školák zúčastnil.

26.12. Zvolen starostou obce Dr. Stanislav Laun.

Poštovní úřad byl v domě č.123 u Kožoušků a tento (má se na mysli pan Kožoušek) byl zároveň poštmistrem. Pošta se dovážela z Brna jeho vlastními koňmi v pěkném dostavníku. Kočí postalion vytruboval cestou: jede, jede poštovský panáček atd. V dostavníku vozili se mimo pošty také cestující, když ho požádali. Na poště byl jen telegrafní přístroj. Telefonní linka byla zřízena v r. 1906.

V pozdějších letech se poštovní úřad přestěhoval na čís. 8.

Poštmistrem byl Fetter. Nosil plnovous a byl náruživým nimrodem. Měl pronajatou honitbu v singulárním lese. Pořídil si koníka a jeho pacholek odvážel poštu do Drásova 2x denně k vlaku.

Na samotě na Bílém potoce v Práchovně se vyráběl střelný prach.

Březové a lískové dříví se na ohni upálilo na uhel. Toto uhlí se tlouklo v dílně, kde byl silný dubový hřídel s klučadly (byl poháněn kolem z vodního náhonu) na prach. Do tohoto prachu míchala se síra a stalo se, že se prach vznítí. Byl to silný výbuch, který bylo daleko slyšet. Celá dílna i s dubovým hřídelem vylítla do povětří.

To se opakovalo za mého mládí dvakrát. Prach dodával se pro armádu a byl dobře placen. Později byla tato výroba zastavena a ustoupila velkovýrobě.

I. parní pila

Na pozemku pod horkou u silnice do Tišnova (nalevo za tržištěm) vybudoval Antonín Zábaj se svým švagrem Uksem parní pilu. Byl to první průmyslový podnik v obci. Jako školáci jsme tam byli na exkurzi. Bohužel, třebaže měli výpůjčku od místní Záložny a oba byli velice pracovití ... zaplatili hotově v lese kulatinu. V pořezaném materiálu ležely peníze. Kapitálově byli slabí a museli vyhlásit konkurz. Ručitelé, byli to členové správní rady místní záložny, museli pohledávky zaplatit.

Antonín Zábaj odešel do světa, kde mu štěstí lépe přálo. Po létech se vrátil jako čestný muž a všechny pohledávky bývalým ručitelům zaplatil.

Hrnčírna

Málem bych na ni zapomněl. V sousedství pily bydleli Bešterovi a vyráběli po domácku hliněné hrnce pro domácnost. Také větší hrnce na vaření povídlí, které se v těchto vařivalo z karlátek v každé domácnosti.

Udělané hrnce sušili a potom vypalovali v peci 2m vysoké a 2m široké. Okénkem unikal kouř a v nočních hodinách toto okénko svítilo. Bylo daleko viditelné.

Cirkus

Jednou za čas přijel k nám kočovný cirkus. Pod velkým stanem za řekou (na hřišti) bývalo představení. Obvykle to bylo akrobatické cvičení na hrazdě, různé kouzelné kousky, jízda na koních a několik opic a papoušků.

Kaoulin

V sousední obci Lažánkách a Maršově byla nalezena ložiska kaoulinu a železné rudy. Kutací společnost se rozešla a přenesla své kutací právo za 100 000 K na Emila Bachmana. Ten postoupil kutací právo na konsorcium jehož členové byli: Ing. Samohrd z Brna, Cyril Rousek ředitel Filharmonie Brno, Česká průmyslová banka a Emil Maria Bachman. Tato společnost vykoupila pozemky v Lažánkách, Maršově a ve Vev.Bítýšce nemovitosti z konkurzní podstaty Jana Kováře.

Konala přípravy na stavbu továrny a místní dráhy Kuřim-Veverská Bítýška. Česká průmyslová banka převzala

celý majetkový komplet konsorcia horní a důlní společnosti za 1075 000 K. Postoupila jej nově utvořené Montanní akciové společnosti v Praze za 1 600 000 K. Tato společnost vládla kapitálem 3 000 000 K.

Bylo vystaveno povolení od obecního představenstva a singulární lesní společnosti vystavit lanovou dráhu. Z Veverské Bitýšky do Lažánek na přepravu kaoulinu.

V dubnu 1909 začala Montanní akciová společnost se stavbou plavírny na kaoulin a administrativní budovu. Později byly vystaveny sušárny. V červenci byla dokončena lanová dráha. Byly to vysoké dřevěné kozy ... na ně byla položena ocelová lana. Po těchto jezdily vozíky (ve stejných intervalech) tažené slabším lanem.

Poznámka: popis výše zmíněné lanovky odpovídá opravdu jen pohledu bystrého kolemjdoucího, jakým pan Kladiwa bezesporu byl ... a díky za tento písemný záznam. Technický popis to není, milí čtenáři.

Dále bylo uděleno povolení na stavbu místní dráhy Kuřim-Vev.Bitýška. Se stavbou bylo ihned započato a za dva roky se na dráze jezdilo.

16.února 1911 dopoledne zahájen slavnostní provoz na místní dráze. Za účasti četných oficiálních hostů, zástupců obce, místního občanstva a školní mládeže posvětil místní pan farář Jakub Rosendorf lokomotivu vlaku.

Následoval proslov o významu dráhy a vlak s ověřenou lokomotivou jel první jízdu do Kuřima a zpět. Následovala hostina u Císařů. Slavnosti byli přítomni: za Ministerstvo železnic Vincenc Lorenc, za Místodržitelství dr. rytíř Frélich, za Ředitelstvo železnic vrchní rada Behm, přednosta dopravy Julius Hlaváč, přednosta tratě Norbert Stohr, železniční komisař dr.Richard Špitz a revident Richard Jung.

Zásoby kaoulinu v otevřeném dole v Lažánkách se zmenšily. Bylo mnoho odpadu, takže se to nevyplácelo doložit. Byly učiněny pokusy v blízkém okolí zda by tam nebyla další ložiska kaoulinu, ale bezvýsledně.

Z tohoto důvodu bylo dolování zastaveno a následně továrna také (r.1920).

Montanní akciová společnost se rozešla. Kaoulinku, jak se říkalo fabrice koupil mlynář Zukal. Pomalu rozprodával přilehlé pozemky a stroje.

V roce 1936 koupil továrnu pan Ráček., který měl prádelnu v Rozhraní u Svitav. Tato obec připadla za Hitlera k Sudetům, které Němci okupovali. Tuto prádelnu přestěhoval s prádelnými stroji k nám do Bitýšky. Dělal se tam hlavně obvazy pro lékařskou potřebu a závod dobře prosperoval. Mnoho lidí zejména žen tam našlo obživu. Závod tento byl v roce 1946 zestátněn. Továrník Ráček nedostal zde ani byt a musel továrnu opustit bez náhrady.

Čtenáře bude zajímat co to vlastně ten kaoulin byl a co se z něho vyrábělo.

Byla to taková bílá hlinka z jemného písku, jako je nános u řeky. Ta se u nás (v továrně) v plavárně čistila. Vylisovaly se z toho takové placky (na způsob knihy) Ty se v sušárnách usušily a potom naložily do železničních vagonů. Kupovaly je továrny na výrobu porcelánového zboží. Hrubý písek se vyvážel na haldy.

Na památku z vybraného dolu v Lažánkách zůstalo jezero naplněné vodou. Říkají tomu mořské oko. Používá se ho v létě jako koupaliště a jest hojně navštěvováno turisty. Ale pozor! Kolik lidí se tam utopilo.

Zastavením továrny zmenšily se i příjmy místní dráhy, která kaoulin odvážela. Zavedením autobusové dopravy v roce 1924 ("Nohel a Svítíl") do Brna utržila druhou ránu místní dráha. Lidé se tlačili v autobuse (v zimě třeba zmrzali).

Poznámka: asi byla doprava levnější

Vytopené pohodlné vozy místní dráhy jezdily prázdné. Dráha byla pasivní a z těch důvodů byla roku 1926 zrušena. Naši starší se o to zajímali, aby jezdila dále, ale bylo již pozdě. Lokomotivy, vozy a kolejnice odkoupil továrník na obuv Baťa.

Stavitel Alois Sova rodák z Lažánek koupil Kovářův dům č.119 a z odpadového materiálu na haldě vyráběl prostředek na čištění nádobí Krasík. V dílnách svého dvora zužitkoval tak odpad kaoulinu. Tento prášek stal se oblíbeným čistícím prostředkem a výroba nestačila poptávce.

Podnik byl po vytvoření Československé republiky znárodněn a pojmenován Hlubna.

Poznámka: v současné době v areálu sídlí firma Steinex (Na Městečku).

Emil Maria Bachman

Byl to říšský Němec, objevitel kaolinových ložisek v Lažánkách a Maršově a předseda Montanní akciové společnosti. Velmi podnikavý, mluvil lámanou češtinou, ale štěstí mu nepřálo, třebaže byl povahy dobré. V roce 1906 vy-stoupil z Montanní a.s., dostal odbytné 6000 K.

Oženil se s dcerou pana Kováře, která věnem dostala malý mlýnek s pilou. Emil Bachman z toho vybudoval velký dřevařský podnik. Objednal z Berlína tři katry na řezání kulatiny. Nakoupil v deblínských lesích kulatinu, kterou pro zpracování odvážel vlastním potahem na nádraží. Dlužno připomenout, že deblínské, lažánské a šmelcovské lesy patřily městu Brnu. Zdálo se, že všecko dobře prosperuje, ale nebylo tomu tak. Podnik pomalu upadal.

Továrník Bachman zařídil se na výrobu dřevité vlny. Po čase přešel na zelinářství. Koupil na úvěr 13 skleníků a v Brně začal pěstovat okurky, květiny ve velkém. Zahradník pocházel z Holandska. Zeleninu vozili na trh vlast-

ními koňmi a tato byla poměrně laciná.

Úroky splátek, pohledávky a nakonec vyrovnání. Pasíva převyšovala aktiva. Celý majetek byl rozprodán a nebylo nic. Manželka jej opustila. Odešla k bratrancovi dr. Horovi do Ostravy. On se vrátil se dvěma dcerami do Berlína. Třetí dcera byla prodavačkou v ASU (obchod v Brně) a tam zůstala. Za protektorátu ji navštívil a podíval se i k nám (ke Kladvům).

Část budov koupilo dělnické družstvo KAPA. Byl to název po jeho zakladatelích Kašparec-Patočka. Vyráběli kovový ohýbaný nábytek ... hlavně pro školy.

Druhou část koupil roku 1938 mlynář Maxmilián Jaroš i s rozsáhlou zahradou. Vybuďoval tam pěkný nový mlýn. Byl odborníkem na slovo vzatým. Dával lidem dobrou mouku. Lidé ho měli rádi a přijížděli do mlýna z dalekého okolí.

Poznámka: v současné době mlýn opět patří rodině, jejíž členové zachovávají toto tradiční řemeslo. Umožňují návštěvu budovy mlýna včetně jeho fungujícího zařízení, všem zájemcům o tento unikát.

Elektrizace obce

5. května 1911 byla místním mlynářem Hugo Tejkalem a obcí smlouva o dodávce elektrického proudu z elektrárny, kterou mlynář Hugo Tejkal pořídil vedle mlýna na 25 roků. Zpočátku, jako světlo to úplně vyhovovalo. Později až si pořídili řemeslníci a rolníci větší stroje, nemohla elektrárna vše utáhnout byla přetížena. Byli jsme nuceni zařídit v obci proud u Západomoravských elektráren o 330 voltech.

Požár radnice a školy.

2. února 1910 o půl čtvrté odpoledne vypukl požár v radnici. Bylo to v neděli.

Hašení požáru se zúčastnili i okolní sbory. Požár trval 31 hodin. Vyhořelo celé horní poschodí a spodek byl záchrannými pracemi rozmočen.

Bylo usneseno vystavit novou dvoupatrovou budovu i pro měšťanskou školu. Aby se prostor zvětšil byly přikoupeny ze severní strany dva domy. Od Váňů č. 52 a od Košábků č. 53. Pořízení plánů a rozpočtů bylo svěřeno místnímu staviteli Sovovi. Rozpočet činil 125 000 Kč.

Stavba školy byla zadána Aloisi Sovovi a A. Charoustovi (staviteli z Brna.)

17.srpna 1911 byla nová školní budova o druhé hodině odpoledne slavnostně otevřena a vysvěcena ... za čtené účasti místního občanstva, pozvaných hostů a obecního zastupitelstva.

Světil zdejší rodák prelát dr. Ehrman, sídelní kanovník v Olomouci. Přisluhoval zdejší farář pan děkan Rosendorf. Po svěcení promluvil starosta dr. Laun, okresní hejtman Jelínek, okresní školní inspektor Karel Herzog a nadučitel Pavlík. Po slavnosti ve škole bylo v kostele sv. požehnání a v hotelu (nynější budova radnice) malá hostina pro pozvané hosty na účet obce. Světitel školy odevzdal místnímu faráři pro školu 1000 K na úhradu renty, jako základ Dvořákovy nadace (k uctění památky bývalého zdejšího nadučitele Jana Dvořáka.)

Z úroku bude každoročně odměňována žákyně z vyšší třídy, která toho roku ze školy vychází. Tuto ostatní žákyně (v tajné volbě) označí za nejvhodnější.

Ve staré škole byla ubytována četnická stanice a byt pro nadučitele.

19. září povolil zemský výbor zřízení měšťanské chlapecké školy.

Ředitelem byl jmenován Rostislav Krkoška. Odborný učitel František Šindelka a Václav Jedon, který si do Bítýšky přišel pro smrt ... neboť v krátké době po nastoupení zemřel na tyfus.

Ve školním roce 1912-1913 působili na obecné škole:

Nadučitel Mořic Pavlík, učitelé Ant. Kula, Fr. Jakeš, Jan Raimer, Fr. Kopřiva, Alžb. Bítešníková.

V říjnu 1912, byl po Lad. Dusíkovi, který byl přeložen Tišnova ustanoven Fr. Nehyba, pozdější řídící.

26.ledna 1911 požádán zemský výbor o vypracování plánu na regulaci řeky Svratky a Bílého potoka.

Rok 1912

Starostou obce zvolen byl opět dr. Laun, který volbu nepřijal a zvolen byl místo něho Koryčan Jan, rolník č.92.

Založena tělovýchovná jednota Orel. Náčelník Filip Pepřla.

Tělocvičná jednota Orel sdružovala mládež věřící a nábožensky založenou. Původní kroj byl černý s bílou vázankou později přeměněn na kroj zelenošedý. Pořádali veřejná cvičení a zúčastnili se i církevních slavností. Selkové děti byly tak trochu zakřiknuté a bylo třeba je povzbudit, aby se nestyděly za své povolání a byly na ně hrdé. Pořízena spolková knihovna, pořádaly se přednášky, taneční hodiny, bály. Mimo jiné přednášeli i učitelé

hospodářské školy v Tišnově: obdělávání polí, o umělých hnojivech, o chovu skotu a nechyběli ani poučné zahrádkářské přednášky.

Pan Hynek Dokoupil nacvičil Moravskou a Českou besedu. Pořádaly se dožínkové slavnosti v slováckých krojích. Na Ostrůvku provedena dožínková scéna a Moravská beseda. Nacvičili jsme i slováckou svatbu. V průvodu šohají na koních a děvčata rovněž v krojích na vozech. Svatba se odbývala u Kazíků na čís. 48 v zahradní restauraci. Průvodu mimo jiné přihlížel host barona Foresta s hraběnkou. Zastavil nás s přáním zda by nás mohl ofotografovat. Dovolil jsem mu s tou podmínkou, že navštíví v zahradě náš podnik, aby nás podpořil. Byli to Angličané... měli sedm dcer a dali doprovod. Tak jsme jim pak, jak se říkalo, roztočili falde (*roztočili dcery při tanci*). Slíbil mi (*baron Forest*), že mi nějakou fotku pošle, ale čekám na ni marně dodnes.

Uvodem muzikanti zahráli tklivou: již mou milou do kostela vezou ... a staré panímámy se nám rozplakaly.

Rok 1913

Zemřel 29.září zasloužilý občan a dlouholetý starosta Jan Kovář.

V říjnu vypukla v obci epidemie tyfu.

Z nařízení komise vyslané z místodržitelství byla zřízena na Dlouhé ulici v čísle 40 (nákladem obce) nemocnice. 14 nemocných tam bylo ubytováno a ošetřováno. Nemocniční zařízení propůjčil Červený kříž, který také vyslal ošetřovatelku. Lékařem byl dr. Stanislav Laun. Mimo to dojížděl sem okresní lékař a lékař z Místodržitelství. Všichni pacienti až na jednoho se uzdravili.

Ustaven odbor agrárního dorostu.

Rok 1914

Rakousko okupovalo Bosnu a Hercegovinu. Arcivévoda Ferdinand byl v Sarajevě návštěvou a byl v otevřeném automobilu zastřelen.

Na sv. Annu 25. července vyhlášena mobilizace armády. Rukovala napřed první výzva: do 36 roků, později rukovala druhá výzva: do 42 roků a posléze třetí výzva: do 50 roků.

Pisatel této knihy (*p.Kladiva*) narukoval dne 15.4.1915. V listopadu 1917 odjíždí na italské bojiště.

Vojenský výcvik prodělal v Tyrolském městě Hallu u Innsbrucku.

Název pluku: Landwehr Infanterie regiment No14. Maschinengewer abteilung, tj. C.K. zeměbranceký pěší pluk č.14 odd. strojních pušek.

Po třech letech šťastně jsem se navrátil. Bohudík. (*napsal p.Kladiva*)

Rakousko vypovědělo Srbsku válku. Ruský car se Srbskem spřízněn a vypověděl válku Rakousku. Vilhelm přispěchal na pomoc Rakousku a vypověděl válku Rusku. Později se do toho také zapletla Itálie proti Rakousku-Uhersku. Utvořily se z toho 3 fronty (v Srbsku, Rusku a Itálii). Byla z toho 1. světová válka, která trvala 4 roky. Skončila 28. října 1918.

Z naší obce zahynulo 47 vojáků a jeden francouzský legionář, který zahynul v pevnosti Verdunu ve Francii. Syn hostinského Bonifác Císař (*pamětní deska na budově ZŠ*).

V této válce byl nedostatek potravin. Byly proto zavedeny potravinové lístky na chleba, mouku, tuky, mléko a maso.

Rozepsány byly kontingenty (*povinné dodávky*) zemědělcům na odvádění zemědělských výrobků. Když se to nespěnilo, byly prováděny rekvizice (*zabírání potravin a jiných materiálních potřeb od civilního obyvatelstva vojenskými nebo veřejnými orgány v průběhu války a mobilizace*).

Odchodem zemědělců na vojnu úroda na polích slábla a byli proto výkonní zemědělci z vojny propuštěni.

V zajateckých táborech utvořil profesor Masaryk odboj. Zorganizoval početnou armádu - legie a s pomocí amerického presidenta Wilsona vymohl nám Čechům a Slovákům samostatnost.

Říše rakousko-uherská se rozpadla. Uhry se odtrhly.

28.října 1918 prohlášena Československá republika.

Prvním prezidentem byl zvolen prof. T.G. Masaryk.

Legionáři ve Veverské Bítýšce:

Ruští: Jeroušek Vladimír, Kočka František, Koštoval Josef, Nehyba František, Patočka Karel, Vajgl Gustav, Válek Rudolf, Valentin František, Svoboda Gustav

Italští: Balabán Josef, Herciger František, Jeroušek Jan, Pánek Jan

Francouzští: Císař Bonifác (padl u Verdunu)

(pokračování v dalším čísle Zpravodaje)